

3. Adılsız Öznelerin Dillerdeki Görünümü

[WALS haritası](#) (101A: Expression of Pronominal Subjects)

Feature 101A: Expression of Pronominal Subjects

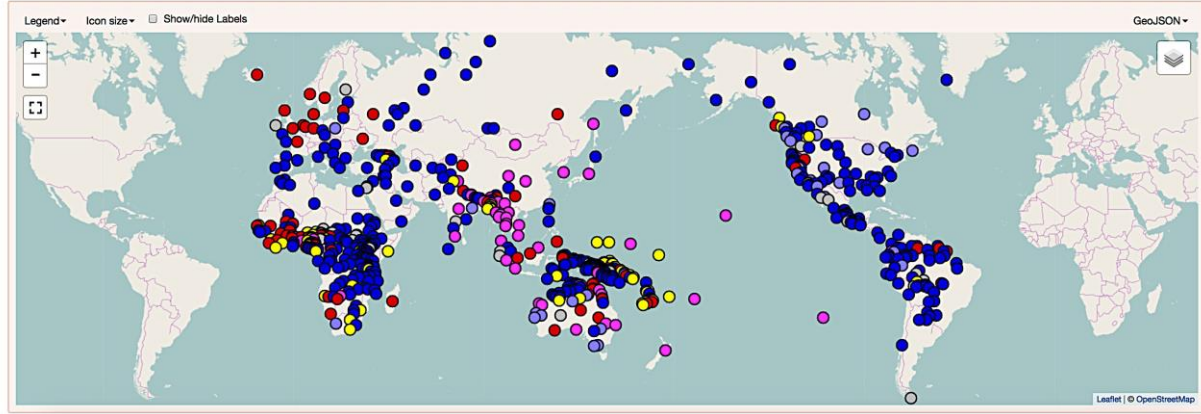

This feature is described in the text of chapter 101 [Expression of Pronominal Subjects](#) by Matthew S. Dryer [cite](#)

You may combine this feature with another one. Start typing the feature name or number in the field below.

Values

● Obligatory pronouns in subject position	82
● Subject affixes on verb	437
● Subject clitics on variable host	32
● Subject pronouns in different position	67
● Optional pronouns in subject position	61
○ Mixed	32

1) Özne konumunda zorunlu adillar

Bu tür dillerde, özne konumunda bir *adıl* öznenin (nominal subject) bulunmadığı durumlarda *adılsız* öznelerin (pronominal subject) bulunması zorunludur.

(46) a. The boy put the book on the table. (İngilizce)

b. I put the book on the table.

c. *put the book on the table.

(47) a. Le chat poursuit la souris. (Fransızca)

'Kedi fareyi kovalıyor.'

b. Il poursuit la souris.

c. *poursuit la souris.

» Almanca, Hollandaca, İzlandaca, Galce, Danca, Madagaskarca, Norveççe, Rusça, İsveççe, Ukraynaca, Uygurca vb.

2) Eylem üzerinde özne ekleri

Bu tür dillerde adılsız özneler normal olarak eylem üzerindeki eklerle dile getirilir. WALS veri tabanında en sık gözlenen dil türü budur.

(48) (Ben) kitabı masaya koydum. (Türkçe)

(49) a-kal-tsaŋ

3t.ÖZN-git-BİTME

'O(eril) gitti.'

(Hakha Lai –Burma, Myanmar)

- » Abhazca, Arapça, Ermenice, Baskça, Bulgarca, Katalanca, Cherokee, Çekçe, Navajo, Litvanca, Swahili, Tatarca, İspanyolca, Farsça vb.

3) Çeşitli konumlarda özne kaynaşıkları (clitic)

Bu sınıfa giren dillerde adilsil özneler tümcedeki farklı birimler üzerine eklenen *adilsil kaynaşıklar*la (pronominal clitic) ifade edilir. Örneğin, Chemehuevi dilinde, (50)b’de görüldüğü gibi, 1. tekil özneyi ifade eden “=n” kaynaşığı tümcenin ilk sözcüğüne sondan eklenmektedir ((50)a, bu dilde adıl öznelerin tümce başında bulunduğunu göstermektedir).

- (50) a. Ann waha-k timpı punikai-vi (Chemehuevi –Uto-Aztek dili, Güneybatı Amerika)
Ann iki-NES taş gör-GEÇ
‘Ann iki taş gördü.’
b. puusi-a=n maga-vi
kedi-NES=**1t.ÖZ** ver-GEÇ
‘Bir kedi verdim.’

- » Comanche (ABD), Lehçe, Ute (ABD), Warlpiri (Avustralya), O’odham (Meksika), Ojibwa (Kanada) vb.

4) AÖ öznelerden farklı bir sözdizimsel konumda bulunan özne adıları

Bu tür dillerde özne adıları adsıl öznelerden farklı bir konumda bulunur. Örneğin, Longgu dilinden alınan (51)a örneğinde, tümcenin öznesi 3. teki kişi özne adılı olan “e” biçim birimi ile gösterilmektedir. Bu birim, (51)b’nin de gösterdiği gibi, adsıl öznelerden farklı bir sözdizimsel konumda bulunmaktadır.

- (51) a. e zudu (Longgu –Okyanusya dili, Solomon Adaları)
3t otur-
‘O(eril/dişi) oturuyor.’
b. mwela-geni e vusi angi
kız-kadın 3t neredeyse ağla-
‘Kız neredeyse ağlıyor.’

- » Fijice, Gürcüce, Ute (ABD), Hausa (Nijerya), Igbo (Nijerya), Kashmiri (Hindistan, Pakistan), Wolof (Gambiya, Senegal) vb.

5) Özne konumunda seçimlik adılar

Bu dillerde adilsil özneler yalnızca özne konumundaki adılarla ifade edilir ama bu adılar seçimlidir ve göndergenin bağlamdan açıkça anlaşıldığı durumlarda silinir. (52)’deki Japonca örnekte görüldüğü gibi, seçimlik olarak silinebilen özne adılı dışında tümcede özneyi gösteren başka bir birim yoktur.

- (52) tegami o yon-da (Japonca)
mektup NES oku-GEÇ
‘Ben/biz/o/onlar mektubu okudu.’

- » Hawaice, Korece, Malayalam (Hindistan), Mandarin (Çin), Tayca (Tayland), Vietnamca, Yoruba (Nijerya), Rumu (Papua Yeni Gine) vb.

6) Karma

Bu sınıftaki dillerde belirli türlerdeki basit tümceler özne konumunda bir adıl gerektirirken, diğer basit tümce türlerinde böyle bir adıl gerekmez. Örneğin **Jakaltek**'te (Maya dili, Guatemala) 3. kişi adılları zorunludur ama 1. ve 2. kişi adılları genellikle eksiltir. **Kenga** (Orta Sudan dili, Çad) ve **Fince** de Jakaltek'e benzer. **Dinka** (Nilotic; Sudan) ve **Lamani** (Hindu dili) ise bu dillerin tersi görünümündedir: 3. kişi adılları eksiltilebilir ama 1. ve 2. kişi adılları normal olarak kullanılmak zorundadır.

- » Batak (Endonezya), Chin (Myanmar), Cupeno (Amerika), Fince, İbranca (Modern), İrlandaca, Jakaltek (Guatemala), Kenga (Çad) vb.

4. Ne-öbeklerinin Konumu

[WALS haritası](#) (93A: Position of Interrogative Phrases in Content Questions)¹⁷

1) Tümce başı

İngilizce gibi dillerde *ne-öbekleri* (wh-phrases) *içerik sorularının* (content question) (*ne-sorusu* (wh-question) adı da verilmektedir) yapımında zorunlu olarak tümce başında bulunur (bkz. (53)). (54)'te görüldüğü gibi, İngilizcede *ne-öbekleri dolaylı ne-sorusu* (indirect wh-question) (*yerleşik ne-sorusu* (embedded wh-question) adı da verilir) yapılarında da tümce başında yer alır.

- (53) a. **Who** did you see? (İngilizce)
 b. **Which book** do you want to buy?
 c. **When** are you going to leave?
- (54) a. I know **who** you saw. (İngilizce)
 b. I wonder **which book** you want to buy.
 c. I wonder **when** you are going to leave.

İngilizcede *ne-öbeklerinin* tümce-başında bulunmadığı durumlar da vardır, ancak bu yapılar *yansıma soru* (echo question) yorumu açığa çıkarır:

- (55) a. You are leaving **when**? (İngilizce)
 b. Napoleon died in **what year**?

İngilizcede *ne-öbeklerinin* tümce-başı konumunda bulunması zorunlu olsa da, tümcede birden fazla *ne-öbeği* bulunduğu, yani *çoklu ne-sorularında* (multiple wh-question), *ne-öbeklerinden* yalnızca en solda bulunanın tümce-başında görünmesi zorunludur; diğerleri, yerine geçtikleri birimlerin normal konumlarında bulunur:

- (56) a. **Who** __ bought **what**? (İngilizce)
 b. ***What** bought **who** __?
 c. **Who** did you persuade __ to read **what**?
 d. **What** did you persuade **whom** to read __?

Üretici dilbilgisi (generative grammar) çalışmalarında, *ne-öbeklerinin* tümce başındaki konumlarına bir *taşımaya* (movement) sonucunda gittiği kabul edilmektedir. Bu anlamda, (56)'daki örneklerde “__” ile gösterilen konum, *ne-öbeğinin taşınmadan önceki* ‘normal’ konumudur. Bu nedenle, bu kuram çerçevesinde, İngilizce gibi, *ne-öbeklerinin* tümce başında bulunduğu diller *ne-taşımaya dilleri* (wh-movement languages) olarak adlandırılır ve bu dillerin *ne-taşımaya değiştirgeni*’ne (wh-movement parameter) uyduğu kabul edilir.

Bununla birlikte, İngilizcenin tersine, bazı *ne-taşımaya dillerinde* tümcedeki tüm *ne-öbeklerinin* tümce-başında bulunması gerekir. Bu özellik, tipik olarak, pek çok Slav dili ve (Yidçe (Yiddish) de dahil olmak üzere) Doğu Avrupa dillerinde görülür. (57) ve (58)'deki örneklerde görüldüğü

¹⁷ Farklı bir kaynak belirtilmedikçe, bu bölümdeki örnekler WALS Oline’da yayınlanmış olan “Position of Interrogative Phrases in Content Questions” (<http://wals.info/chapter/93>) başlıklı bölümden alınmıştır.

gibi, Bulgarca bu tür dillerin tipik örneklerindedir. Bu örneklerde, ayrıca, Bulgarcada ne-öbeklerinin tümce-başına belirli bir sırayla taşınmak zorunda olduğu da görülmektedir:¹⁸

- (57) a. **Koji kogoj** __i vižda __j? (Bulgarca)
kim kimi görüyor
'Kim kimi görüyor?'
- b. ***Kogo koj** __i vižda __j?
- (58) a. **Koji k'de** __i udari Ivan __j? (Bulgarca)
kim nerede vurdu Ivan
'Kim kimi görüyor?'
- b. ***K'de koj** __i udari Ivan __j?

Diğer bir örnek de, belirtisiz sözcük dizilişi ENÖ olan Madagaskarca'dan verilebilir:

- (59) a. **amin=inona** no manasa lamba Raso? (Madagaskarca)
ile=ne OD yıka-ET çamaşır Rasao
'Rasao çamaşırını neyle yıkadı?'
- (60) b. amin=ity savony ity no manasa lamba Rasao.
ile=bu sabun bu OD yıka-ET çamaşır Rasao
'Rasao çamaşırını bu sabunla yıkadı.'

2) Tümce başı dışındaki bir konum

Dünya dillerinin büyük çoğunluğunda ise ne-öbekleri tümce başı dışındaki bir konumda bulunmaktadır. Bu dillerde ne-öbekleri genellikle bildirim tümcelerindeki karşılıkları normal olarak hangi konumda bulunuyorsa o konumda bulunur. Bu tür diller, ne-öbeklerinin başka bir sözdizimsel konuma taşınmadan normal yerlerinde bulunmalarından dolayı *ne-yerinde* (wh-in situ) dilleri olarak adlandırılır ve üretici dilbilgisi çerçevesinde de bu dillerin ne-taşıma değiştirgenine karşı olarak ne-yerinde değiştirgenine uyduğu kabul edilir. Türkçe, tipik bir ne-yerinde dilidir:

- (61) a. Ali eve gitti. (Türkçe)
b. **Kim** eve gitti?
c. Ali **nereye** gitti?
- (62) a. Sen kitabı Ayşe'ye verdin.
b. Sen kitabı **kime** verdin?
- (63) a. Sen tatile Ağustos'ta çıkacaksın.
b. Sen tatile **ne zaman** çıkacaksın?

Ne-yerinde dillere diğer bir örnek de Bask'tır:

- (64) aita-k Mikel **nola** erama-n du etxe-ra? (Bask)
father-TEK.ERG Mikel nasıl taşı-BITM 3ABS.3ERG.ŞİM ev.TEK.ALLAT
'Baba Mikel'i eve nasıl taşıdı?'

¹⁸ (57)-(58)'deki örnekler Pesetsky (2003)'ten alınmıştır:

Pesetsky, D. (2003). Covert Movement and 'logical Form'. *Language and its Structure II: Syntax*, Açık ders notları. MIT Open Courseware, Ders No. 24.902. Erişim Adresi: https://ocw.mit.edu/courses/linguistics-and-philosophy/24-902-language-and-its-structure-ii-syntax-fall-2003/lecture-notes/ln19final_sum.pdf

3) *Karma*

Kimi dillerde ne-öbeklerinin yeri tam olarak belirgin değildir. Bu tür dillerde bazı ne-öbekleri tümce başında sesletilirken, bazıları diğer konumlarda sesletilmektedir. Örneğin, Koyra Chiini dilinde (Şangay, Mali) soru adıları tümce başında bulunurken, ‘ne kadar’ ve ‘hangi’ soru niteleyicilerini içeren adöbekleri normal yerlerinde sesletilir (bkz. (65)c). Ayrıca, yüklem olarak görev yapan bir soru adılı da tümce başında olmak zorunda değildir (bkz. (65)d).

- (65) a. **maa** na wor o fai hondu jiiro? (Koyra Chiini)
 ne OD 2ÇÇ bitme büyüt- kumul bu.yıl
 ‘Bu yıl kumulda ne yetiştireceksiniz?’
- b. **man** na ni hun?
 nereden OD 2TK ayrıl-
 ‘Nerelisin?’
- c. afoo kul go hima ka jow ije **merje**?
 bir her BITME -malı MAST al- parça ne.kadar
 ‘Herkes kaç parça almalı?’
- d. woo çi **mey**?
 o YRD.EY kim
 ‘O kim?’